

ТЕРМІНОТВОРЕННЯ У САДОВО-ПАРКОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

© Казанюк О., 2008

Статтю присвячено дослідженню термінотворення в садово-парковому господарстві. З'ясовано та проаналізовано основні способи творення термінів, серед яких найпродуктивнішими є морфологічна деривація та складені найменування. Семантичний спосіб творення термінів відзначається низьким ступенем продуктивності, що, очевидно, пов'язано зі специфікою самої галузі знань.

The article deals with the formation of landscape architecture terms. The main ways of the formation of terms are found out and analyzed, among which morphological derivation and compound names are highly productive. The semantic way of the formation of terms is of low productivity that is obviously connected with the specific nature of the branch of study itself.

Актуальність досліджень науково-технічної термінології зумовлюється насамперед потребою в її унормуванні, для чого необхідний всебічний лінгвістичний аналіз терміносистем різних галузей науки і техніки. Теоретичні засади лінгвістичного вивчення термінологічної лексики пов'язана з іменами Б. М. Головіна, В. П. Даниленко, Д. С. Лотте Т. Р. Кияка, О. О. Реформатського, Е. Ф. Скороходька, С. Д. Шелова та ін. Аналізові термінолексики окремих наукових і технічних сфер присвячено розвідки Л. Симоненко (біологічна термінологія), Л. Мурашко (військова термінологія), Т. Панько (економічна термінологія), Г. Наконечної, Н. Цимбал (хімічна термінологія), І. Волкової (фізична термінологія), С. Дорошенко (термінологія нафтогазової промисловості), З. Куделько (термінологія ринкових взаємин), І. Козловець (фінансово-кредитна термінологія) та ін. Термінологія садово-паркового господарства предметом мовознавчого дослідження ще не була. Це відносно нова, досі належно не уніфікована терміногалузь. Ми зробили спробу її системно вивчити.

Мета пропонованого дослідження – аналіз закономірностей і специфіки термінотворення в галузі садово-паркового господарства.

Загалом, термінологічна лексика твориться трьома способами: морфологічним, семантичним та синтаксичним з різним ступенем продуктивності на певному етапі формування терміносистеми. Не становить винятку й українська термінологія садово-паркового господарства.

Як відомо, більшість термінів-слів сучасної української мови творять так звані морфологічним способом, який полягає в поєднанні афіксальних морфем із кореневою або похідною частиною слова в одне слово «за певними словотворчими моделями, правилами, тенденціями, що існують у даній мові на різних етапах її розвитку [1, с. 191]. Цей вид утворення нових слів завжди приводить до появи в мові нових лексичних одиниць. Разом з тим необхідно відмітити, що морфологічне словотворення не приводить до появи в мові абсолютно нових слів, неологізмів в повному розумінні цього слова; воно оперує лише новими видами комбінування того, що вже існувало раніше [2, с. 9]. Найбільш продуктивним та гнучким видом морфологічного словотворення як у загальноживаній лексиці, так і серед термінів садово-паркового господарства є афіксація. Залежно від того, які словотворчі елементи беруть участь в утворенні слова і як вони приєднуються до твірної основи, виділяють такі різновиди афіксації: суфіксальний, префіксальний та суфіксально-префіксальний способи словотворення [2, с. 14].

Суфіксальний спосіб словотворення найпоширеніший у терміносистемі садово-паркового господарства. Зауважмо, що у складі української терміносистеми садово-паркового господарства багато запозичених термінів, ми опишемо тільки їх морфемну структуру, адже вони не є дериватами безпосередньо в українській мові. У пропонованій статті подаємо переважно ті морфеми, які є регулярними в досліджуваній терміносистемі.

Суфікс **-ад** також утворює слова на позначення малих архітектурних форм: *балюстрада* – огорожа балконів, терас, ступінчатих маршів, підпірних стінок, що складається з ряду фігурних стовпчиків – баляски; *колонада* – ряд колон, об'єднаних загальним перекриттям; *аркада* – кілька однакових за формою арок у будівлі, що опираються на колони.

Також продуктивними у словотворі садово-паркової термінології є суфікси **-арій (-ярій), -асій**, що теж мають іменникову основу та позначають назви ділянок спеціального призначення. Наприклад: *розарій, рокарій, солярій, полюдарій, кактусарій, епіфітарій, альпінарій*.

Слова із суфіксом **-аж** вживаються для називання вигляду місцевості, ландшафту: *пейзаж* – загальний вигляд місцевості, що сприймається як частина ландшафту або парку, яка обмежена відповідними рамками (кадром) і викликає відчуття, що аналогічна картині маляра; *антураж* – оточення, навколишнє середовище* або рослинний фон.; *стафаж* – фігури звірів, людей, невеликі жанрові сцени, що присутні у композиції ландшафтного парку з метою пожвавлення; *бокаж* – тип культурного ландшафту з морським прохолодним вітряним кліматом; низькорослий ліс або територія, що оточена живоплотом та кущами.

У морфемній структурі термінів-іменників наявні суфікси **-ур, -ер (-єр)**: *текстура, скульптура, фактура, курватура, архітектура, шпалера, вольєра, курдонер, солітер, партер* та ін. Ці терміни належать до різних тематичних груп, тенденцій щодо спеціалізації значення не простежується.

Суфікси **-ацій-** додаються до віддієслівних основ, утворюючи іменники на позначення організації простору: *орієнтація, реставрація, консервація* (старовинних парків), *організація* (парку).

За допомогою суфікса **-нн-** від дієслівних основ утворюються терміни, що позначають стан та процес: *аранжування* – мистецтво складання або формування букетів, вінків, квіткових корзин або ваз при оформленні інтер'єрів та фасадів паркових павільйонів; *формування* – вид обрізки** або стрижки*** дерев та кущів з метою надання рослині відповідної форми, яка не притаманна йому у природних умовах: кулевидна або конічна форма крон, ступінчатий живопліт; *фланкування* – симетричне розміщення предметів садових композицій по боках центральної композиційної осі (на флангах).

У морфемній структурі назв художніх стилів здебільшого наявні суфікси **-изм (ізм)**: *романтизм,, класицизм, маньєризм, гуманізм* та ін.

Щодо префіксального і префіксального способів творення, то в терміносистемі садово-паркового господарства вони малопродуктивні. Безумовно, у морфемній структурі багатьох термінів наявні префікси, проте такі лексеми найчастіше є наслідком термінологізації загальноживаної лексики з певними семантичними змінами (*причілля, пристінок, насадження, підсвічування* та ін.).

Основоскладання як спосіб творення малопоширене в українській термінології садово-паркового господарства: *водоспад, водограй, живопліт, світлотінь, ландшафтоутворювальний, монастирсько-двірцевий* та ін. Термінів, утворених словоскладанням, також небагато: *сад-болото (сад-багно), сад-чинампас, парк-виставка, місто-сад*. Відзначаємо в досліджуваній терміносистемі велику кількість термінів-комполітів з міжнародними терміноелементами, які є наслідком запозичення, а не власне деривації в українській мові: *акванарій, гідроспоруди, аеросолярій, макрорельєф, фітоценоз* та ін. Будь-якої специфіки щодо термінів-складних слів у сучасній українській терміносистемі садово-паркового господарства не відзначено.

* довкілля – ред.

** обрізання – ред.

*** підстригання – ред.

Семантичний спосіб представлено відносно невеликою кількістю термінів. Терміни є наслідком метафоризації, метонімізації та функціональних* перенесень значення (спеціалізація значення загальноживаного слова чи загальнонаукового терміна). Напр.: *архітектоніка* (функціональне** пренесення значення) – 1) у декоративній дендрології означає структуру крони дерева, розміри, форму, гілкування гілок, розгалуження та взаємне розміщення; 2) в архітектурі – художнє вираження закономірностей побудови споруди, що відповідають його конструктивній системі; 3) архітектоніка в широкому розумінні – структура, будова художнього твору, яка визначає співвідношення його головних і другорядних елементів; *бельведер* – 1) майданчик, вишка***, надбудова над будинком, що служать для огляду довколишньої місцевості; 2) павільйон, альтанка на підвищеній місцевості; 3) у Західній Європі інколи палаци називають «бельведер» (метафора); *бельетаж* – 1) перший ярус (поверх) глядачевого залу, розміщений над партером і амфітеатром; 2) другий поверх у палаці, особняку, який розміщується над цокольним поверхом (метонімія). Загалом семантична деривація на сучасному етапі розвитку терміносистеми непродуктивна.

Синтаксичний спосіб (складені найменування, терміни-словосполучення****) продуктивний у терміносистемі садово-паркового господарства. Принцип творення термінів-словосполучень усіх структурних типів – конкретизація опорного компонента: *альтанка переносна, альтанка стаціонарна, альтанка чотирикутна, альтанка шестикутна, альтанка в англійському стилі, альтанка в мавританському стилі*. Кількісно переважають дво- і трикомпонентні словосполучення. Більшість багатоконпонентних термінів – мовленнєві утворення, які актуальні в певному тексті, проте у словниках не фіксуються. Висока продуктивність складених найменувань у терміносистемах зумовлена, насамперед, виявом універсальної загальномовної тенденції до усунення суперечностей між обмеженою кількістю номінативних засобів та необмеженою кількістю об'єктів номінації шляхом використання словосполучень у номінативній функції, адже словосполучення «виконує ту саму номінативну функцію, що й слово [3, с. 12].

Отже, сучасна українська термінологія садово-паркового господарства на сьогодні – майже сформована сукупність номінативних одиниць різних структурних рівнів. Збагачується терміносистема за рахунок запозичень, найчастіше з англійської, продуктивними є також морфологічна деривація (суфіксація), а також синтаксичний спосіб термінотворення. У перспективі нашого дослідження – докладний опис мотиваційних зв'язків термінів садово-паркового господарства.

Джерела фактичного матеріалу: Безродний П. П. Архітектурні терміни: Короткий російсько-український словник: Довідк. посібник / За ред. В. В. Савченка. – К.: Вища шк., 1993. – 272 с.: іл.; Білоус В. І. Садово-паркове мистецтво: Коротка історія розвитку та методи створення художніх садів. – К.: Наук. світ, 2001. – 299 с.: іл. – Бібліогр.: с. 297–299; Кучерявий В. П. Озеленення населених місць: Підручн. – Львів: Світ, – 456 с.; Литвинов А. І. Архітектура. Будівництво. Короткий термінологічний словник: Навч. посібник для студ. буд. спец. / А. І. Литвинов, В. М. Волощенко. – Вінниця : ВДГУ, 2003. – 120 с.

1. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – Вип. 2. – 83 с.
2. Шанский Н. М. Основы словообразовательного анализа. – М., 1958. – 56 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык. – М., 1972. – 614 с.

* функційних – ред.

** функційне – ред.

*** вежа – ред.

**** терміни-словосполуки – ред.